

Prof. dr hab. Robert Ciborowski
Katedra Ekonomii Politycznej
Wydział Ekonomii i Finansów
Uniwersytetu w Białymstoku

Białystok, 28.06.2023

Recenzja pracy doktorskiej mgr Dawida Meggera
**"Austriacka szkoła ekonomii jako przyczynowo - realistyczny program bada-
wczy. Studia metodologiczne"**

1. Uwagi ogólne

Przedstawiona rozprawa dotyczy studiów metodologicznych w austriackiej szkole ekonomii, obejmującej jej przyczynowo - realistyczny program badawczy. Temat dysertacji jest niezwykle interesujący, nie tylko ze względu na walory poznawcze, ale także na możliwość oceny i sformułowania ewentualnych wniosków dotyczących kwestii teoretycznych i praktycznych obejmujących różnego typu zagadnienia związane z paradygmata-
tów austriackich w ekonomii, gospodarce czy szerzej w społeczeństwie.

Autor jako problem badawczy stawia następujące pytania: 1) co oznacza określanie szkoły austriackiej mianem przyczynowo - realistycznego podejścia do ekonomii?, oraz 2) pod jakimi warunkami można ją słusznie w ten sposób nazywać? Jakie miejsce w szkole austriackiej zajmują zagadnienia realizmu i przyczynowości?

Ponadto doktorant wskazuje na szczegółowe problemy badawcze, które brzmią następująco:

1) jaki jest związek postulowanego przez Austriaków dualizmu metodologicznego z determinizmem i indeterminizmem?;

2) jakie teorie wyjaśnienia naukowego i przyczynowości odpowiadają metodologii szkoły austriackiej?;

3) jaki jest status poznawczy założeń, na których zbudowana jest austriacka teoria ekonomii?.

Oprócz problemu badawczego autor przedstawia główny cel pracy, jakim jest systematyczna interpretacja pojęć przyczynowości i realizmu w odniesieniu do postulatów metodologicznych i praktyki badawczej przedstawicieli austriackiej szkoły ekonomii.

Jak wskazano we wstępie pozwoli to autorowi określić, jakie teorie przyczynowości i jakiego rodzaju realizm odpowiadają tej tradycji intelektualnej.

We wstępie znajdujemy również tzw. poboczne cele pracy obejmujące:

1) interpretację i wyjaśnienie podstaw teoretycznych austriackiej szkoły ekonomii w świetle rozwijających się w filozofii nauki teorii ontologicznych i epistemologicznych oraz nawiązanie i pogłębienie dialogu między szkołą austriacką a innymi tradycjami intelektualnymi;

2) zwrócenie uwagi na to, że w literaturze brakuje zadowalających rozwiązań analizowanych problemów;

3) wniesienie wkładu w dyskusję nad wybranymi problemami ekonomii teoretycznej (np. wyjaśnienie przyczynowe, rola założeń pomocniczych, preferencja czasowa);

4) wprowadzenie większej precyzji pojęciowej i usystematyzowanie dotychczasowego dorobku metodologicznego szkoły austriackiej;

5) popularyzację tego nurtu badawczego jako proponującego wartościowy i głęboki wgląd w meandry teorii ekonomii.

Autor, dopełniając kwestie metodologiczne stawia następującą tezę, że austriacka szkoła ekonomii może być uznawana za realistyczny program badawczy, ponieważ odrzuca ona w swych teoriach nierealistyczne założenia oraz wykazuje spójność z realizmem naukowym i klasycznym realizmem Arystotelesa i Tomasza z Akwinu. Omawiana tradycja intelektualna przywiązuje również szczególną wagę do związków przyczynowo - skutkowych i jest zasadniczo zainteresowana wyjaśnieniami przyczynowymi.

Autor tezę główną pracy wspiera tezami szczegółowymi, które spójnie łączą całość problemów poruszanych następnie w pracy. Brzmiały one następująco:

1) Wbrew przekonaniom wielu austriackich ekonomistów, dualizm metodologiczny można pogodzić z determinizmem metafizycznym.

2) W austriackiej metodologii jest miejsce na wyjaśnienia przyczynowe, teleologiczne (funkcjonalne), dedukcyjno-nomologiczne, genetyczne (genetyczno-przyczynowe) i unifikacyjne (zależnie od przedmiotu analizy).

3) W austriackiej teorii ekonomii dużą rolę odgrywają założenia zdroworozsądkowe (zarówno w sensie psychologii potocznej [*folk psychology*], jak i w rozumieniu klasycznego realizmu Arystotelesa i Tomasza z Akwinu), esencjalistyczne (np. aksjomat działania) oraz

przygodnie prawdziwe przesłanki empiryczne (oparte zarówno na obliczeniowych danych empirycznych, jak i na rozumieniu/*Verstehen*).

Wskazane aspekty badawcze i metodologiczne, traktowane łącznie jednoznacznie kształtują problem badawczy, który wynika zarówno z szerokiego zakresu przedmiotowego, jak i celów badawczych, będących swego rodzaju punktem odniesienia do rozważań autora. Lektura rozprawy potwierdza to wstępne spostrzeżenie. Autor próbował w tekście podnieść szeroką problematykę teoretyczną, począwszy od wyjaśnienia elementarnych zagadnień związanych z szeroką klasyfikacją nauk i miejsca w nich ekonomii, poprzez metodologię austriackiej szkoły ekonomii i jej podstawy epistemologiczne po wyjaśnienie przyczynowości i realistyczności w austriackiej szkole ekonomii.

Takie ujęcie z punktu widzenia czytelnika jest o tyle korzystne, że znajdzie on wiele wątków, które mogą być nie tylko poznawcze, ale i stanowić inspirację do dalszych badań. Jest to także niewątpliwym wyrazem wiedzy autora oraz czyni niektóre wątki pracy bardzo ciekawymi samymi w sobie, nawet w oderwaniu od kontekstu całości.

W pracy widoczna jest znaczna wiedza autora i bardzo dobrze wykorzystana literatura przedmiotu. Mocnym punktem takiego zakresu i zredagowania pracy jest wyraźnie postawiony problem badawczy, tezy pracy i przyjęta metoda badawcza oparta na pytaniach badawczych tworzących strukturę pracy. Dobrze należy ocenić to, co w naukach ekonomicznych nazywa się warsztatem badawczym, ukazującym pewien porządek metodologiczny.

We wstępie pada sformułowanie, że „Austriaccy ekonomiści uważają, że ich teorie opierają się wyłącznie na realistycznych założeniach. Odrzucają oni postulat Milтона Friedmana, zgodnie z którym nierealistyczne przesłanki mają być akceptowalne, o ile tylko sformułowane na ich podstawie teorie dostarczają trafnych predykcji. Traktują oni ekonomię jako naukę o ludzkim działaniu, przyjmującą za podstawę tzw. aksjomat działania i pewne przesłanki pomocnicze”. W doktoracie bardzo często autor do tego nawiązuje, wskazując, że nie chodzi mu jedynie o eksponowanie założeń austriackiej szkoły ekonomii na polu uwzględniania realistycznych założeń, ale także o uwypuklenie i wyłuskanie wybranych wątków z bogatej tradycji tej szkoły, w ramach której problem realizmu został teoretycznie rozpoznany i zoperacjonalizowany. Autor stara się również odpowiedzieć na pytanie: w jakim stopniu ekonomia austriacka pozwala ocenić skuteczność wykorzystania jej założeń w procesach przedsiębiorczych? Ponadto, celem uzupełnienia procesu badawczego doktorant w różny sposób klasyfikuje i strukturalizuje poruszane kwestie, aby bardziej precyzyjnie pokazać potencjalnie empiryczny proces realizacji problemów i celów pracy. Tak skonstruowane tezy pracy

i sposób dochodzenia do efektów badawczych mieszczą się w konwencji przyczynowo – skutkowej, co powala na pozytywną ocenę metodologii pracy.

Jak się wydaje ważnym dla autora aspektem pracy jest pewnego rodzaju cel dodatkowy, będący próbą odpowiedzi na pytanie: czy ekonomia austriacka jest odpowiednim nurtem do oceny wykorzystania przyczynowo – realistycznego programu badań? Autor wskazuje, że ten paradygmat jest do tego odpowiedni i w poszczególnych częściach rozprawy weryfikuje to założenie. Kwestie te stanowią logiczną spójność badawczą i tworzą całość problemów postawionych w pracy.

Próbując na podstawie lektury rozprawy zrekonstruować i odtworzyć tok myślowy autora, wydaje się, że w pracy chodzi o pokazanie sposobu uwzględniania realizmu badawczego w ekonomii austriackiej oraz możliwości zastosowania tego paradygmatu w naukach ekonomicznych. W sekwencyjnym ujęciu, kolejną sprawą jest zbadanie w jakim zakresie ekonomia austriacka może być wykorzystywana do wyjaśnienia przyczynowości oraz realistyczności założeń, zarówno w zakresie teoretycznym, jak i praktycznym. Ponadto autor próbuje ustalić w jaki sposób metoda austriacka prowadzi do wyjaśnienia rzeczywistości gospodarczej i czy procesy analityczne są adekwatne do przebiegu procesów ekonomicznych.

Stawiając jasno cele pracy, dotyczące metody szkoły austriackiej, autor próbował zestawić różne zagadnienia teoretyczne i empiryczne związane z rolą ekonomii austriackiej w naukach ekonomicznych.

Kolejny problem, z którym doktorant dość skutecznie się zmierzył, to związki przyczynowo - skutkowe. W najbardziej syntetycznym ujęciu przedstawionym przez autora, interesująco brzmi zależność, że ekonomia austriacka cechuje się immanentną zdolnością do wyjaśniania zjawisk, kształtujących się w rzeczywistości gospodarczej i wykorzystywania wiedzy przez podmioty rynkowe. Zależność tego typu jest wystarczająco zrozumiała i nadaje się do weryfikacji naukowej, z którą, co ważne, w pracy autor dość skutecznie się zmierzył.

Jest zrozumiałe, że ze względu na materię pracy, analiza ma w większości charakter jakościowy, w wielu miejscach głęboko teoretyczny. Czasami zdarzają się, nieliczne wprowadzanie, ale nakładania się zakresów pracy.

Podsumowując uwagi ogólne można stwierdzić, że wątki rozprawy i przyjęcie jednoznacznych celów wpłynęły na utrzymanie wyraźnej konstrukcji pracy z jasno określonym celem badawczym. Problem został właściwie zweryfikowany przez odpowiednią selekcję i analizę materiału oraz wyraźnie podporządkowano go celom pracy.

2. Struktura rozprawy

Praca składa się z pięciu rozdziałów, wstępu i podsumowania. Liczy 294 strony i znaczną liczbę pozycji bibliograficznych (dla uporządkowania można je ponumerować).

Rozdział pierwszy ma charakter teoretyczny, pokazujący dyskusję naukową dotyczącą realizmu i antyrealizmu w nauce. Autor przedstawia klasyfikację nauk i zdań naukowych, jakie dokonywały się w sposobie postrzegania ekonomii oraz w systemach metodologicznych nauk społecznych. W tej części sporo miejsca poświęcono problemowi realistyczności założeń w teorii ekonomii, opisując podejście Friedmana, stanowiące punkt odniesienia dla innych poglądów (m.in. Robbinsa czy Samuelsona). Autor przedstawia również, jak paradygmat realizmu zostaje stworzony jako konsekwencja zainteresowania i pozytywnej oceny rozwoju nauk społecznych.

Znaleźć w tej części również można szereg klasyfikacji i prób określenia istoty realizmu i antyrealizmu oraz zakresu badań obejmujących ich rolę i naturę. Rozdział zakończony jest przedstawieniem dość syntetycznego podsumowania, co jest swego rodzaju punktem wyjścia do dalszych części pracy. Zatem jest to część wprowadzająca i wyjaśniająca kluczowe kategorie związane z późniejszą analizą.

Autor dokonał bardzo rzetelnego przeglądu różnego typu koncepcji teoretycznych związanych z realizmem i antyrealizmem i pokazał istotę zagadnień, którymi będzie się zajmował. Wydaje się, że z punktu widzenia potrzeb pracy takie podejście jest bardzo użyteczne.

Rozdział ten jest dowodem wiedzy ogólnoeconomicznej autora i swobodnego komentowania formalnych zagadnień ekonomicznych. Wiedza ta jest zasadniczo wykorzystywana w kolejnych partiach rozprawy, gdyż autor skłania się ku analizom jakościowym, ale w niektórych aspektach również ilościowym, gdzie poruszane kwestie wydają się szczególnie przydatne.

Autor wykorzystuje najbardziej aktualną literaturę przedmiotu, która uwzględnia większość potrzebnych w pracy kwestii. Co ważne, próbuje przedstawić przyczyny i konsekwencje podejścia do realizmu, które następnie będzie odnosił do założeń ekonomii austriackiej.

Rozdział drugi skupia się na metodologii ekonomii austriackiej i programie przyczynowo – skutkowym. Autor przedstawia szereg aspektów związanych z metodą austriacką, počawszy od jej zarania do współczesności. Co ważne, można zauważyć, że ta prezentacja nawiązuje do istoty zależności przyczynowo – skutkowej oraz logiki werbalnej jako narzędzi realizmu gospodarczego.

Autor wskazuje, że najbardziej oczywistą różnicę między Austriakami a mainstreamem stanowi wybór metody. Austriacy wychodzą od faktu, że ludzie działają świadomie dla osiągnięcia subiektywnie obranych celów. Z „aksjomatu działania” wyprowadzają (w tradycji związanej z Ludwigiem von Misesem) możliwie jak najwięcej wniosków. Jeśli tylko łańcuchy dedukcyjnych rozumowań są wolne od błędów, to konkluzje, do których dochodzą, są a priori prawdziwe; przysługuje im taka sama ranga jak dowodom geometrii euklidesowej.

Natomiast ekonomia głównego nurtu konstruuje na swój użytek uproszczone modele świata. Już na samym początku czyni nierealistyczne założenia, ustanawiając „prawa” kierujące zachowaniem w sztucznym świecie, jaki staje się obiektem badań. Typowe modele zawierają albo jeden działający podmiot, albo continuum („niepoliczalnie wiele”) podmiotów, które zazwyczaj żyją wiecznie i kierują się egoistycznymi motywami, wyśmiewanymi przez krytyków traktowania człowieka jako *homo oeconomicus*.

Posługiwanie się tak nierealistycznymi założeniami wynika z przyczyn natury pragmatycznej. Ze względu na to, że ekonomista głównego nurtu zajmuje się przede wszystkim ustaleniem warunków koniecznych do zaistnienia stanów równowagi w modelu, to równania opisujące takie stany nie mogą być zbyt trudne do rozwiązania. Często są odwołania do nauk przyrodniczych, zwłaszcza do fizyki, gdzie poszukuje się prostszych modeli, które stanowią najlepsze „przybliżenie” rezultatów działania natury.

Austriacy przykładają z całą pewnością znacznie większą wagę do problemów metodologicznych niż ekonomiści głównego nurtu.

Przedstawiona w rozdziale argumentacja na rzecz znaczenia i wykorzystania metodologii austriackiej jest w dużym stopniu oryginalna i odmienna od zazwyczaj przywoływanych i rozwijanych przez ekonomistów.

Autor przedstawia szeroki przegląd literatury dotyczącej metodologii, zarówno w aspekcie przedmiotowym, jak i rodzajowym. Zaprezentowana metodologia i jej klasyfikacja w zupełności wystarczają do rozwinięcia pracy w dalszej jej części.

W rozdziale trzecim autor prezentuje epistemologiczne podstawy dualizmu metodologicznego w austriackiej szkole ekonomii. Autor pokazuje szereg uwarunkowań wpływających na wybór metod prognostycznych oraz udziału jednostek społecznych w prowadzeniu badań. Tezy postawione w tej części pracy są tu wyraźnie zarysowane i pozwalają dość swobodnie przejść do dalszych rozważań. Warto zwrócić uwagę na szeroką znajomość tematu przez autora. Trzeba również nadmienić, że autor zauważa konsekwencje wykorzystania różnych metod prowadzenia weryfikacji ekonomicznej, które

przekładają się na konstrukcję analityczną dalszej części pracy. W podsumowaniu autor twierdzi, że wielu współczesnych badaczy nie wierzy w istnienie ludzkiej wolnej woli. Z tego powodu warto brać pod uwagę również *stricte* epistemologiczne argumenty na rzecz dualizmu metodologicznego. Jest to niewątpliwie ważne stwierdzenie, odzwierciedlające całościowy kontekst opisywanej metody.

Rozdział czwarty zawiera całościowe wyjaśnienie przyczynowości w austriackiej szkole ekonomii. W tej części pracy przedstawiono proces wyjaśnień naukowych u Austriaków. Istotą tego opisu jest przyjęcie aksjomatu działania i stworzenie wokół niego całego spektrum zależności przyczynowych, Jak twierdzi doktorant, w przypadku instytucji społecznych istotne są także wyjaśnienia teleologiczne i unifikacyjna redeskrpcja.

Niewątpliwie jest to bardzo ciekawa i dogłębnie przedstawiona część rozprawy. Autor wykazał się dobrym zrozumieniem opisywanych w tym rozdziale zagadnień, chociaż nie stanowią one jednoznacznej i łatwej części metodologii nauk ekonomicznych. Bardzo wartościową częścią jest również próba oceny możliwości weryfikacyjnych metody austriackiej.

W rozdziale piątym zaprezentowano ocenę realistyczności założeń w austriackiej szkole ekonomii.

Główna część tego rozdziału może zostać odczytana jako przedstawienie związku obejmującego ideę realizmu naukowego i założeń rozwiązywania praktycznych problemów w ekonomii. Autor opisuje różnego typu procesy i zagadnienia z tym związane oraz próbuje wykazać, które elementy są decydujące z punktu widzenia tego związku. W pracy przytoczono interesujące argumenty na rzecz ich znaczenia.

Szczególnie interesująca jest próba przedstawienia genezy realistyczności austriackiej szkoły ekonomii i wskazanie oraz wyjaśnienie różnych aspektów pozaekonomicznych tworzących zestaw oddziaływań warunkujących racjonalność i efektywność systemów gospodarczych. Autor nie tylko dokonał przeglądu najważniejszych zagadnień, ale również przedstawił w pewnym stopniu własny punkt widzenia.

Autor wskazuje, że interpretacja szkoły austriackiej jako realistycznego programu badawczego pozwala na przypisanie aksjomatowi działania statusu prawdy esencjonalnej. Aksjomat działania może implikować wiele innych pojęć, jeśli tylko przyjmie się szeroką koncepcję analityczności i uzna się, że specyficznie ludzkie działania są deliberacyjne (a więc oparte na uprzednim namyśle nad możliwymi sposobami postępowania).

Doktorant starał się pokazać, że niektóre założenia pomocnicze są prawdami esencjonalnymi, a inne – przygodnymi. Jest to bardzo istotne sformułowanie i pewnym stopniu

podsumowanie całości pracy. Rozdział jest napisany bardzo dobrym językiem i mimo trudnych kwestii jest zrozumiały i logiczny.

Autor w tej części właściwie weryfikuje tezę główną, twierdząc, że określanie szkoły austriackiej mianem „przyczynowo - realistycznego podejścia do ekonomii jest uzasadnione”. Co ważne, wynika to wprost z prezentowanych w całej rozprawie kwestii.

Doktorant wybrał adekwatną do charakteru badań metodologię, która pozwoliła na wskazanie najważniejszych aspektów związanych z tematyką pracy. Ponadto zawarł w tej części szereg informacji i wniosków, które w logiczny sposób są związane z tezami pracy i głównym jej problemem. W poszczególnych rozdziałach skupiono się na kluczowych z punktu widzenia tematu kwestiach (akcentowanych we wcześniejszych częściach pracy). Autor bardzo sprawnie je analizuje, skupiając się na uzasadnieniu tez pracy.

Pracę uzupełnia podsumowanie zawierające zakres i efekt przeprowadzonej w pracy weryfikacji postawionych tez oraz realizacji problemu. Konkluzja pokazująca, że szkoła austriacka przywiązuje bardzo dużą wagę do realistyczności założeń w teorii ekonomii oraz że ekonomia jest nauką aprioryczną (prawa i teorie ekonomii nie poddają się empirycznym sprawdzianom, choć niektóre jej przesłanki mogą), teoretyczną (formułuje prawa i teorie o nieograniczonym zasięgu czasoprzestrzennym) i pozytywną (wolną od wartościowania) jest logiczną konsekwencją prowadzonych przez doktoranta analiz.

3. Uwagi końcowe

Podsumowując, zaletą recenzowanej pracy jest sam temat oraz duża wiedza autora w warstwie poznawczej, jak również podporządkowanie rozważań jasnej myśli przewodniej i wynikające stąd wszystkie konsekwencje, sygnalizowane przy omawianiu rozdziałów. Praca zawiera szereg elementów analizy weryfikacyjnej, pozwalających szerzej ocenić prezentowane przez autora poglądy (zarówno w aspekcie literaturowym, jak i badawczym).

4. Wniosek końcowy

Rozprawa przedstawiona przez mgra Dawida Meggera jest opracowaniem oryginalnym i spełnia warunki dotyczące rozprawy doktorskiej. Oceniana rozprawa stanowi wypełnienie luki poznawczej w zakresie metodologii nauk ekonomicznych oraz nurtu austriackiej szkoły ekonomii.

Sposób opracowania zebranego materiału, a także zastosowana metoda badawcza oraz ocena poszczególnych kwestii w rozprawie, pozwala jednoznacznie stwierdzić, że doktorant

dysponuje wiedzą teoretyczną i praktyczną z zakresu będącego przedmiotem dysertacji, jak również umiejętnością formułowania ocen i wniosków oraz prawidłowego ich uzasadniania.

Biorąc pod uwagę walory poznawcze dysertacji, oryginalność opracowania, aktualność badanej problematyki stwierdzam, że recenzowana rozprawa odpowiada wymaganiom stawianym pracom doktorskim, wnoszę więc o jej przyjęcie i dopuszczenie autora do jej publicznej obrony. Jednocześnie, biorąc pod uwagę wszystkie aspekty badawcze, poznawcze, redakcyjne oraz uwzględniając trudność prowadzonych rozważań wnioskuję o wyróżnienie rozprawy.

Handwritten signature of Robert Ciborowski in blue ink.

Prof. dr hab. Robert Ciborowski